

IV ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС

Малярчук Любовь Сергіївна,

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри нотаріального

та виконавчого процесу і адвокатури,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

УДК 346.91

ПРОБЛЕМИ УКЛАДЕННЯ МИРОВОЇ УГОДИ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Статтю присвячено аналізу проблемних питань укладення мирової угоди та затвердження її судом у господарському процесі на стадії апеляційного та касаційного оскарження рішень на прикладах судової практики.

Ключові слова: *мирова угода, суб'єкти господарювання, укладення, суд, ухвала про затвердження мирової угоди.*

Тривалість судового розгляду справ і проблематичність виконання рішень суду спонукає учасників процесу врегулювати спір шляхом застосування такого процесуального інструмента, як мирова угода. Сьогодні, з огляду на зумовлене економічною кризою складне фінансове становище, йти на поступки все частіше змушені й суб'єкти господарювання, щоб хоча б частково задовольнити свої вимоги та зменшити розмір судових витрат.

Однак сторони в господарському процесі не завжди можуть скористатися своїм правом на укладення мирової угоди через недосконалу регламентацію цього питання. Зокрема, присвячена інституту мирової угоди ст. 78 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК) [1] визначає, що така угода може стосуватися лише прав і обов'язків сторін щодо предмета позову та потребує затвердження господарським судом, про що виноситься ухвала, якою одночасно припиняється провадження у справі. Проте господарське процесуальне законодавство чітко не встановлює, коли допускається врегулювання спору мирним шляхом, на відміну від цивільного та адміністративного процесуального законодавства, яке передбачає, що позивач і відповідач можуть укласти мирову угоду на будь-якій стадії процесу. Тому положення ст. 78 ГПК на практиці сприймаються неоднозначно, що створює для учасників господарського процесу перепони для примирення в такий спосіб, зокрема в разі оскарження рішень.

На наявності цієї проблеми в господарському судочинстві наголошували впродовж багатьох років науковці та практики, зокрема Д. Притика, В. Писаренко, О. Чупрун, М. Закаблук, К. Сташків та інші. Більше того, були спроби усунення цієї прогалини на рівні законопроектів, які Верховна Рада України так і не ухвалила. А тим часом суди першої інстанції по-різному вирішують клопотання про затвердження мирової угоди, переважно

відмовляючи в їх задоволенні, чим обмежують процесуальні права сторін, що є неприйнятним у правовій державі. Тому наша мета на конкретних прикладах визначити, що заважає сторонам завершити судовий процес після самостійно досягнутої згоди щодо предмета позову та які наслідки це спричиняє для них, на підтвердження того, що порядок укладення мирової угоди потребує детальнішого законодавчого врегулювання.

На початку процесу позивач, впевнений у своїй позиції, рішуче налаштований змагатися в суді аж до останньої інстанції, розраховуючи на ухвалення рішення на свою користь та на його виконання, а відповідач у свою чергу непохитно заперечує проти позову. Однак затягування процесу на місяці або навіть на роки, збільшуючи фінансові витрати, пов'язані з розглядом справи, спонукає виснажених судовою тяготиною учасників процесу шукати компроміс. Із реалізацією такого бажання сторін до винесення рішення у справі проблем немає, адже місцеві суди затверджують мирові угоди, якщо їх умови не суперечать законодавству або не порушують прав і охоронюваних законом інтересів інших осіб, про що, до речі, забув згадати законодавець у тій же ст. 78 ГПК.

Проте на стадії оскарження рішень майже всі суди апеляційної інстанції дотримуються офіційної позиції Вищого господарського суду України (далі – ВГСУ) і не застосовують положення ГПК щодо затвердження господарським судом мирової угоди [2] з огляду на те, що затвердження апеляційною інстанцією мирової угоди, укладеної сторонами в процесі апеляційного провадження, неможливе, оскільки це спричинило б скасування рішення місцевого господарського суду з відповідної справи, що допускається виключно з підстав, передбачених ст. 104 ГПК [3]. Враховуючи, що у ст. 111-10 ГПК немає укладення мирової угоди як підстави для скасування або зміни рішень попередніх інстанцій, то зазначений

висновок стосується і касаційного провадження [4].

Все ж були прецеденти, коли суди в таких ситуаціях діяли всупереч роз'ясненням ВГСУ. Наприклад, Київський апеляційний господарський суд розглядав апеляційну скаргу Товариства з обмеженою відповідальністю «ОБТ Приват» на рішення Господарського суду м. Києва від 26 червня 2007 року у справі № 16/187 за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Охоронні системи» до Товариства з обмеженою відповідальністю «ОБТ Приват» про стягнення 35 395,14 грн, яке задоволено повністю. Не погоджуючись із прийнятим рішенням, апелянт просив його скасувати, оскільки вважав, що рішення було прийняте за неповно з'ясованими обставинами, які мають значення для справи, не було доведено обставини, які мають значення для справи та які місцевий господарський суд визнав встановленими, та що висновки, викладені в рішенні місцевого господарського суду, не відповідають обставинам справи. Проте 20 вересня 2007 року в судове засідання надійшло клопотання від сторін про затвердження мирової угоди, за умовами якої відповідач визнавав рішення Господарського суду м. Києва від 26 червня 2007 року у справі № 16/187 в частині стягнення з відповідача на користь позивача 18 256 грн боргу, зокрема 353 грн 95 коп. державного мита і 118 грн інформаційних витрат. Сторони узгодили, що вказана грошова сума погашається шляхом безготівкового переказу на розрахунковий рахунок позивача протягом трьох банківських днів з моменту затвердження мирової угоди апеляційним господарським судом. Дослідивши матеріали справи, розглянувши апеляційну скаргу, мирову угоду та заслухавши пояснення сторін, Київський апеляційний господарський суд встановив, що затвердження мирової угоди не порушує чієї-небудь права або охоронювані законом інтереси, тому мирову угоду, укладену між ТОВ «Охоронні системи» і ТОВ «ОБТ Приват» необхідно затвердити у повному обсязі, рішення Господарського суду м. Києва від 26 червня 2007 року у справі № 16/187 скасувати, а провадження у справі № 16/187 припинити [5].

Можливість винесення судових актів такого змісту підтримується і на доктринальному рівні. Зокрема, О. Чупрун обгрунтовує право затверджувати мирові угоди апеляційними і касаційними (нарівні з місцевими) господарськими судами тим, що розділ XI ГПК має загальний характер, тобто норми, які містяться в ньому, можуть застосовуватися під час вирішення справи як у першій інстанції, так і в апеляційному та касаційному порядку (статті 99 і 111-5 ГПК). Крім того, у випадках, коли потрібно підкреслити повноваження або статус господарського суду саме першої інстанції, вживають термін «місцевий господарський суд». На основі наведеного автор зробила висновок, що затверджувати мирову угоду може господарський суд будь-якої інстанції. Також, на її думку, важливо, що

ст. 78 ГПК не прив'язує можливість затвердження мирової угоди до моменту вирішення справи по суті. До того ж мирові угоди затверджуються ухвалами суду, якими одночасно припиняється провадження у справі. А відповідно до п. 3 ст. 103 ГПК апеляційна інстанція має право скасувати рішення повністю або частково й припинити провадження у справі так само, як і касаційна інстанція, відповідно до п. 4 ст. 111-9 ГПК. Те, що мирова угода може бути укладена не тільки в місцевому, а й в апеляційному, касаційному господарському суді, а також на стадії виконання судового рішення, на погляд О. Чупрун, впливає і з положення ч. 4 ст. 121 ГПК, відповідно до якого мирова угода, укладена сторонами в процесі виконання судового рішення, подається на затвердження господарського суду, який прийняв відповідне судове рішення [6].

Підтвердженням тому є ухвала Київського апеляційного господарського суду, якою затверджено мирову угоду між Комунальним підприємством «Центр обслуговування споживачів Шевченківського району» та Товариством з обмеженою відповідальністю «А.С.Ю.Р.», укладену у процесі виконання судового рішення у справі № 910/1645/14. У мотивувальній частині рішення суд посилався на п. 7.9 постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 17 жовтня 2012 року № 9 «Про деякі питання практики виконання рішень, ухвал, постанов господарських судів України» [7], де зазначено, що мирова угода може бути затверджена на підставі ч. 4 ст. 121 ГПК лише за умов наявності відкритого виконавчого провадження з примусового виконання судового рішення згідно із Законом України «Про виконавче провадження». Якщо таке виконавче провадження не відкрито на момент звернення до суду щодо затвердження мирової угоди, суд відмовляє в її затвердженні, що не виключає повторного звернення з відповідною заявою вже після відкриття виконавчого провадження [8].

Тобто суди перевірочних інстанцій затверджують мирові угоди, укладені тільки у процесі виконання рішення, а в разі примирення сторін в апеляційному або касаційному провадженні завершити процес на підставі цього неможливо. Більше того, суд продовжує розгляд справи і повноважний навіть змінити рішення або прийняти нове, чим може зірвати існуючі домовленості та спричинити виникнення нового спору. Проте в разі залишення рішення місцевого господарського суду без змін, а скарги без задоволення, парадоксально, але згідно з чинним законодавством затвердити мирову угоду можна лише після звернення до органів виконавчої служби для примусового виконання рішення.

А у виконавчому процесі є свої підводні камені. По-перше, виконавче провадження відкривається протягом трьох робочих днів із дня надходження виконавчого документа до державного виконавця, який у постанові про відкриття виконавчого провадження вказує про необхідність боржнику самостійно вико-

нати рішення у строк до семи днів з моменту винесення постанови та зазначає, що в разі ненадання боржником документального підтвердження виконання рішення буде розпочато примусове виконання цього рішення із стягненням з боржника виконавчого збору і витрат, пов'язаних з організацією та проведенням виконавчих дій, передбачених Законом «Про виконавче провадження» (далі – Закон) [9]. Проте стягувач і боржник можуть не встигнути реалізувати в цей строк надане ч. 3 ст. 12 Закону право укласти мирову угоду, адже недоліком процедури розгляду заяви про затвердження мирової угоди саме у процесі виконання рішення є відсутність строку, протягом якого суд зобов'язаний її розглянути. У зв'язку з цим пропонується застосовувати аналогію з іншими категоріями питань, які суд вирішує на стадії виконання рішення, зокрема про відстрочку або розстрочку виконання рішення, на що ГПК надає 10 днів. Однак з огляду на те, що бездіяльність боржника у строк, встановлений ч. 2 ст. 25 Закону для самостійного його виконання, за ч. 1 ст. 28 Закону розцінюється як невиконання рішення, то постановою державного виконавця з боржника стягується у визначеному Законом розмірі виконавчий збір. Тому, щоб запобігти таким наслідкам, вважаємо за необхідне на законодавчому рівні встановити обов'язок суду щодо повідомлення державного виконавця стосовно розгляду заяви сторін виконавчого провадження про затвердження мирової угоди з метою заупинення виконання рішення та доповнити цією підставою ст. 37 Закону. Отже, недоліками пізнього примирення сторін є додаткові витрати як коштів, так і часу. По-друге, стягувач взагалі може скасувати всі попередні домовленості про врегулювання спору, оскільки він розраховуватиме на отримання присудженого під час примусового виконання рішення суду, а тому втратить інтерес до його часткового виконання.

Наведене свідчить про те, що затягувати з укладенням мирової угоди невігдно. Дуже важливо, щоб знайдений консенсус було закріплено своєчасно, коли обидві сторони в цьому зацікавлені. У зв'язку з цим на практиці деякі судді йдуть назустріч учасникам процесу і сприяють процесуальному оформленню досягнутої між ними згоди. Зокрема, Київський апеляційний господарський суд, розглянувши у відкритому судовому засіданні апеляційну скаргу Товариства з обмеженою відповідальністю Виробничо-комерційної фірми «Укрбудтехнології» на рішення Господарського суду міста Києва від 6 липня 2009 року у справі № 13/37 за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Інвестиційно-промислово група «Майстер» до Товариства з обмеженою відповідальністю Виробничо-комерційної фірми «Укрбудтехнології» про стягнення 92 819,68 грн, встановив: ТОВ «Інвестиційно-промислово група «Майстер» звернулося до Господарського суду м. Києва з позовом про стягнення з відповідача заборгованості в розмірі

71 823,03 грн, що становить заборгованість за договором від 7 жовтня 2008 року № 145, пеню в сумі 9 559,58 грн, три відсотки річних у сумі 1 394,40 грн, інфляційні витрати в сумі 8 642,67 гривень. Рішенням Господарського суду міста Києва від 6 липня 2009 року у справі № 13/37 позов було задоволено повністю. Не погоджуючись із цим рішенням, ТОВ «ВКФ «Укрбудтехнології» звернулося до Київського апеляційного господарського суду з апеляційною скаргою, в якій просило скасувати рішення Господарського суду м. Києва у справі № 13/37 від 6 липня 2009 року та прийняти нове рішення, яким у позові відмовити повністю. Представник відповідача 24 березня 2010 року заявив клопотання про відмову від апеляційної скарги у справі № 13/37 у зв'язку з наміром сторін укласти між собою мирову угоду. Також суду було надано заяву про намір укласти мирову угоду та саму мирову угоду. Відповідно до ст. 100 ГПК особа, яка подала апеляційну скаргу (подання), має право відмовитися від неї до винесення постанови. Апеляційний господарський суд має право не приймати відмову від скарги з підстав, визначених у ч. 6 ст. 22 ГПК. Дослідивши обставини справи, колегія суддів встановила, що відмова позивача від позову не суперечить закону, не порушує чий-небудь права та охороняні законом інтереси, викладена в письмовій формі, заява підписана Генеральним директором позивача, отже, відмова відповідає вимогам статей 22, 100 ГПК. Враховуючи наведене, суд 24 березня 2010 року ухвалив прийняти відмову ТОВ «Виробничо-комерційна фірма «Укрбудтехнології» від апеляційної скарги, апеляційне провадження у справі № 13/37 припинити, а матеріали справи № 13/37 повернути до Господарського суду міста Києва для розгляду заяви про затвердження мирової угоди [10].

Суди виносять ухвали такого змісту, незважаючи на те, що ГПК не містить механізм реалізації цієї процедури. Адже після вирішення справи по суті судом першої інстанції затвердити мирову угоду можливо лише під час примусового виконання рішення, про що йшлося вище. До того ж незрозуміло, що робити із самим рішенням у випадку затвердження мирової угоди місцевим судом, оскільки скасування рішення належить до повноважень вищого суду, який і направив сторін до нижчого суду.

Зазначені нюанси було врегульовано у проекті Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України (щодо відмови від позову та примирення сторін) ще від 2 вересня 2011 року [11], автором якого є Д.М. Притика. Зокрема, визначено, що мирова угода укладається сторонами з метою врегулювання спору на основі взаємних поступок і може стосуватися лише прав, обов'язків сторін і предмета позову. Важливо, що пропонується надати сторонам право укладати мирову угоду на будь-якій стадії господарського процесу, а також під час виконання судового рішення, та прописано наслідки цього. Зокрема, якщо місцевий господарський

суд ухвалив законне та обгрунтоване судове рішення, а обставини, які стали підставою для закриття провадження у справі, виникли під час його оскарження в апеляційному або касаційному порядку, суд визнає таке рішення не чинним і закриває провадження у справі.

На жаль, законодавець досі не зміг внести необхідні зміни в ГПК. Хоча запровадження наведених у законопроекті положень розв'язало б усі згадані вище проблеми. Суд має виступати реальним гарантом прав і надійним захисником законних інтересів сторін та сприяти їх реалізації. Наприклад, у судочинстві багатьох зарубіжних країн суддя сам ініціює укладення мирової угоди, вказуючи як перевагу те, що це не лише збереже сторонам нерви, а й допоможе запобігти витратам у процесі. Справді, досягнення згоди шляхом укладення мирової угоди в більшості випадків вигідно обом сторонам. Зважаючи на те, що через судову тяганину захист права відтермінується, стає неактуальним або малозначним, позивач зацікавлений хоча б у частковому задоволенні позовних вимог, тоді як відповідь до укладення мирової угоди заохочує зменшений розмір судових витрат, а в кращому випадку і суми стягнення чи інші уступки з боку ініціатора процесу. Щоправда, варто згадати і про недобросовісних боржників, які таким чином хочуть уникнути відповідальності або відтягнути її, завадити чому може примусове виконання вже ухвали про затвердження мирової угоди. Проте це виняткові випадки, зазвичай суб'єкти господарювання схиляються до мирного врегулювання господарських спорів для продовження співпраці, а для цього треба запровадити сприятливе правове підґрунтя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст. 56.
2. Про деякі питання практики застосування розділу XII Господарського процесуального кодексу України : постановою Пленуму Вищого господарського суду України від 17 травня 2011 року

№ 7 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0007600-11/print1444310132825727>

3. Про деякі питання практики застосування норм Господарського процесуального кодексу України, порушені у доповідних записках про роботу господарських судів у 2005 році та в 1 півріччі 2006 року : інформаційний лист Вищого господарського суду України від 20 жовтня 2006 року № 01-8/2351 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v2351600-06>
4. Закаблук М. Сторонам у справі нададуть право досягати згоди на всіх стадіях господарського процесу [Електронний ресурс] / Марина Закаблук // Закон і бізнес. – 2012. – № 15(1054). – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/8997-pomiritsiya_mozhna_bude_na_vsih_stadiyah_gospodarskogo_proce.html
5. Господарська справа № 16/187 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/1309045>
6. Чупрун О. Деякі питання укладання мирової угоди в господарському процесі [Електронний ресурс] / Чупрун Олександра // Юридичний журнал. – 2003. – № 5. – С. 1. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=220>
7. Про деякі питання практики виконання рішень, ухвал, постанов господарських судів України : постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17 жовтня 2012 року № 9 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0009600-12>
8. Господарська справа № 910/1645/14 // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/49490770>
9. Про виконавче провадження : Закон України від 21 квітня 1999 року (із змін. і допов.) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=606-14>
10. Господарська справа № 13/37 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/50085144>
11. Проект Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України (щодо відмови від позову та примирення сторін) від 2 вересня 2011 року № 9089 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=9089&skl=7

Маярчук Любов Сергеевна

ПРОБЛЕМЫ ЗАКЛЮЧЕНИЯ МИРОВОГО СОГЛАШЕНИЯ МЕЖДУ СУБЪЕКТАМИ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

Статья посвящена анализу проблемных вопросов заключения мирового соглашения и утверждения его судом в хозяйственном процессе на стадии апелляционного и кассационного обжалования решений на примерах судебной практики.

Ключевые слова: мировое соглашение, субъекты хозяйствования, заключения, суд, постановление об утверждении мирового соглашения.

Malyarchuk Ljubov

PROBLEMS OF CONCLUSION OF THE SETTLEMENT AGREEMENT BETWEEN THE ECONOMIC ENTITIES

The article analyzes the problematic issues of conclusion of the settlement agreement and its approval by the court in the economic process at the stage of appeal and cassation of the decisions on the examples of judicial practice.

Keywords: the settlement agreement, the economic entities, the conclusion, the court, the court order on approving of the settlement agreement.